

Međunarodni znanstveni skup “LJUBAV RADI LJUBAVI”: ROMANTIČNI LJUBAVNI KOD U JUŽNOSLAVENSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

PROMIŠLJANJA KODA ROMANTIČNE LJUBAVI

U studiji *Ljubav kao pasija* (1982) Luhmann iscrpno razlaže stajalište da strukturne osobitosti modernog društva zrcale i novu semantiku intimnosti. Pritom ističe da se naznake novog ljubavnog koda javljaju već na početku 17. stoljeća, no da on tek u razdoblju romantizma zadobiva konačne konture, te se ljubav, oslobođena od „vanjskih“ faktora, tada počinje temeljiti na vlastitoj faktičnosti. Međutim Luhmann naglašava da je romantična ljubav, izmještena iz okova društvenog poretka, samo naoko usidrena u slobodnoj volji partnera. Romantični ljubavnici sputani su naime na nov način: slučaj i pasija nešto je što im se događa mimo njihove volje i kontrole, nešto što „trpe“ i nikako ne mogu „promijeniti“ i za što nikome ne mogu „odgovarati“. Dvostruki slučaj i nekontrolirana pasija iznjedruju „nadu i zebnju“, „alternativu istinske i lažne ljubavi“, a izbor partnera premješta se u simbole komunikacijskog medija. Kako je posrijedi krajnje nepragmatična komunikacija koja ne počiva ni na kakvom provjerljivom jamstvu uspjeha, nego, paradoksalno, na „principu nevjerojatnog“, na iskazivanju „smisla koji se ne da komunicirati“, sumnja i zebnja nikada u potpunosti ne jenjavaju.

Premještena u sferu diskurzivnog, stalno balansirajući između iskaza i smisla, nade i zebnje, slobode i stege, svaka romantična ljubav živi svoju *priču*, ima jasan početak i kraj te najrazličitije tijekomve uspona i padova. Stoga se ona u stručnoj literaturi nerijetko promatra kao narativna forma *par excellence* i usko se povezuje s nastankom građanskog romana, ponajprije u engleskoj, a potom i u njemačkoj književnosti (Richardsonovi, Schlegelovi i Goetheovi romani nerijetko su uzimani kao mjerodavni). Jedinstvo uzajamne tjelesne strasti i emotivne privrženosti, uzvraćena ljubav, ravnopravnost među ljubavnicima (androgina ljubav), ekskluzivnost, doživljaj ljubavi kao fenomena koji nadilazi iskustveni svijet i prelazi u sfere transcendentnog, ljubav koja traje vječno (*amor meus aeternus*) i sve pobjeđuje (*amor vincit omnia*) te nepragmatična komunikacija istaknuti su topoi posredovani romantičnim narativima, „ideali“ koji ljubavnicima stoje pred očima prije ljuba-

vi same (Luhmann 1982; Tyrell 1987; Lenz 1998; Burkart 1998; Illouz 1997, 2008).

Jedan od glavnih problema o kojima raspravlja suvremena teorija jest pitanje dijakronijskih transformacija dane „elementarne strukture“ romantične ljubavne paradigme (Tyrell 1987). Tako Luhmann govori o „varijacijama“ kojima se romantična tradicija „prilagođava novim uvjetima“ (1982), ukazujući da se središnja formula koda, *nekontrolirana pasija*, u postromantičnom razdoblju preobličuje u „institucionalno razumijevanje za ushićenu strast“. Iako je, kao i u početnoj fazi, i dalje riječ o neverbalnoj praksi koja se odriče svake objektivne poruke, komunikacija ljubavnika sad više nije usredotočena na nepragmatično iskazivanje nekontroliranih osjećaja, nego na „razmjenu“ i „afirmaciju razlika“ među ljubavnicima, odnosno jedinstvenim pojedincima. Stoga cilj ljubavne komunikacije nije verbalnim činom regulirati „vanjski svijet“ (okruženje), nego zajednički izabrati koncepte i aktivnosti koje se nude u zapadnjačkim visoko razvijenim, „funkcionalno diferenciranim“ društvima te ih prema kriteriju osobno/neosobno usuglasiti i vrednovati, pridati im zajednički smisao. Polazeći od istih stajališta, Illouz (2003/1997), suprotno Luhmannu, zastupa tezu da se nekontrolirana pasija u zreлом modernizmu strukturira prema zakonima tržišta, postajući i sama dionikom potrošnje komercijalnih rituala. Sukladno s funkcijom koju je imala književnost u razdoblju romantizma, suvremeni kulturni krajolik kreiran industrijom, reklamom i masovnim medijima koji čine okruženje modernih ljubavnika postaje kulturnim uzorkom koji im omogućuje prepoznati, protumačiti i vrednovati osjećaje, interpretirati ih kao vlastitu ljubav. S druge strane, neki autori zastupaju tezu da je „ljubav danas romantičnija nego ikada“ (Lenz 1998), argumentirajući je time da idealni romantične ljubavi plasirani u književnim djelima 19. stoljeća nisu mogli zaživjeti prije zrelog modernizma jer osnovni preduvjet – poimanje osobe kao jedinstvene i slobodne individue – nije bio realiziran. Zanimljivo je da Giddens (1992), polazeći od istih postavki, zaključuje potpuno suprotno, naime da je suvremena emancipacija, tj. sveopća individualna sloboda i neovisnost pridonijela raspadu ideala romantične ljubavi. On također ističe da u kasnom modernizmu nastaje novi idealni tip, *čista veza*, koji se ne zasniva više na romantičnom *for-ever* i *one-and-only*, nego na otvorenom, ravnopravnom i racionalno utemeljenom odnosu ljubavnika. Neki pak autori (Adorno 1951; Marcuse 1955) smatraju da se koncept romantične ljubavi nije niti mogao etablirati u modernim društvima jer su njegove temeljne sastavnice (spontano i slučajnost) u opreci s načelima ekonomskog poretka (razmjene roba, usluga i osoba).

Tome nasuprot, pojedine rasprave ističu da se neki od glavnih kodova romantičnog ljubavnog medija javljaju znatno prije modernističkih previranja, već u srednjovjekovnim konceptima žudnje (Wailles 2001; Hellgardt 2002; Seeber

2014), dok se u drugima romantična ljubav tumači kao univerzalni fenomen, kojem su svojstveni primarno specifični biokemijski procesi u mozgu (Fisher 2004; Lewis/Amini/Lannon 2009). Usto postoji čitav niz teorija ljubavi koje se ne pozivaju izravno na kodove romantične ljubavi, ali se njima nerijetko služe pri vlastitoj argumentaciji (Hegel 1807; Freud 1905; 1920; Lacan 1973; Foucault 1976; Barthes 1977; Kristeva 1985).

Navedena tumačenja koncepta romantične ljubavi otvaraju čitav niz pitanja:

PROBLEM ODREĐENJA POJMA. Je li romantična ljubav kulturološki ili biološki fenomen? Koje su njezine posebnosti naspram drugih ljubavnih matrica, kao što su primjerice antičke *philia* i *eros*, kršćanske *agape* i *caritas*, srednjovjekovna mistika, petrarkistička ljubav ili pak *scientia sexualis* (Foucault 1976), *čista veza* (Giddens 1992) i *partnerska ljubav* (Beck/Beck-Gernsheim 1990)?

PITANJE LJUBAVI I MOĆI. Oslobođena privilegija staleža, dostupna najširim masama, je li romantična ljubav slobodna i koliko je slobodna? Na koji je način uvjetuju društvene strukture moći? Može li se promatrati i objasniti u kategorijama *vlastodršca* i *potlačenog* (Hegel 1807), *habitusa* (Bourdieu 1979; 1998), *diskurzivne proizvodnje* (Foucault 1976) ili *zakona tržišta* (Sombart 1902; Illouz 1997; Hahn 2008)?

EKONOMIZACIJA LJUBAVI. Određuje li kapitalistički poredak romantične ljubavne odnose i u kojoj mjeri ih određuje? Rezultira li tržišni razvoj „socijalnim patologijama“ (Adorno 1951; Marcuse 1955) ili „romantičnim simulansima i stimulansima“ (Illouz 1997)?

PITANJE INTIMNOG I JAVNOG. Kako nova, tehnologizacijom potaknuta konfiguracija intimnog i javnog prostora utječe na doživljavanje i iskazivanje romantičnih emocija? U kojoj mjeri *komercijalni rituali* (Illouz 1997) kanaliziraju i uvjetuju emocije ljubavnika?

PROBLEMATIKA RODA. Je li romantična ljubav androgina, feminina ili maskulina? Je li zapadnjački koncept romantične ljubavi tek jedan od načina uspostavljanja patrijarhalnog nadzora nad ženom (Illouz 1997) ili on pridonosi oslobađanju žene (Giddens 1992)? Poimaju li muškarci romantičnu ljubav drugačije od žena (De Beauvoir 1949)? U kojoj se mjeri razlikuje reprezentacija homoseksualne romantične ljubavi od one heteroseksualne (De Lauretis 1994)?

LJUBEĆI DRUGI. Nadaje li se romantična veza u svijetu nepregledne proizvodnje smisla kao jedina mogućnost konstituiranja identiteta (Luhmann 1982; Beck/Beck-Gernsheim 1990; Hahn 2008)? Koliko se romantični Drugi razlikuje od značajnih Drugih koji se razmatraju u drugim teorijama ljubavi / teorijama identiteta?

LJUBAVNI NARATIV. Postoj li prepoznatljiva struktura naracije romantične ljubavi? Je li ona univerzalna ili se grana u različite dijakronijske i nacionalne varijante? Postoji li specifičan romantični ljubavni narativ južnoslavenskih (bosanske, hrvatske i srpske) književnosti?

Literatura

- Adorno, Theodor W. (1951): *Minima moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Barthes, Roland (2007): *Fragmenti ljubavnog diskursa*. Zagreb: Pelago [1977].
- Beck, Ulrich / Beck-Gernsheim Elisabeth (1990): *Das ganz normale Chaos der Liebe*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bernard, Suzanne / Fink, Bruce (2002): *Reading Seminar XX: Lacan's major work on love, knowledge, and femine sexuality*. Albany: State University of New York Press.
- Bogdan, Tomislav (2012): *Ljubavi razlike*, Zagreb: Disput.
- Bourdieu, Pierre (1979): *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre (1998): *La domination masculine*. Paris: Seuil.
- Burkart, Günter (1998): „Auf dem Weg zu einer Soziologie der Liebe“, u: K. Hahn i G. Burkart, G. (ur.), *Liebe am Ende des 20. Jahrhunderts. Studien zur Soziologie intimer Beziehungen*. Opladen: Leske Budrich, 15–51.
- De Beauvoir, Simone (2016): *Drugi spol*. Zagreb: Naklada Ljevak [1949].
- De Lauretis, Teresa (1994): *The Practice of Love: Lesbian Sexuality and Perverse Desire*. Bloomington: Indianauniversity press.
- Fisher, Helen (2004): *The nature and chemistry of romantic love*. New York: Holt.
- Foucault, Michel (2013): *Volja za znanjem*. Zagreb: Domino [1976].
- Freud, Sigmund (1940–1952): *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*. Gesammelte Werke V. London: Imago [1905].
- Freud, Sigmund (1940–1952): *Jenseits des Lustprinzips*. Gesammelte Werke XIII. London: Imago [1920].
- Giddens, Anthony (1992): *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Stanford: Stanford University Press.
- Hahn, Cornelia (2008): „Romantische Liebe als Phänomen der Moderne. Anmerkungen zur Soziologie intimer Beziehungen“, u: Niekrenz, Y. / Vilány, D. (ur.), *Liebes Erklärungen. Intimbeziehungen aus soziologischer Perspektive*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 40–53.
- Hegel, G.W.F. (1986): *Phänomenologie des Geistes*, Werke 3. Frankfurt am Main: Suhrkamp [1807].

- Hellgardt, Ernst (2002): „Tristanroman und *Völsunga-Saga* – Mythos, Magie und Liebe: Zwei mittelalterliche Paradigmen zum Thema *Liebe als Passion*“, u: Huber von C. / Millet V. (ur.), *Der Tristan Gottfrieds von Straßburg: Symposion Santiago de Compostela, 5. bis 8. April 2000*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Hodel, Robert (2007): *Darstellung der Liebe in bosnischer, kroatischer und serbischer Literatur. Von der Renaissance ins 21. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Illouz, Eva (1997): *Consuming the Romantic. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley, Los Angeles, London: The University of California Press.
- Illouz, Eva (2008): „Eine Religion ohne Glauben: Liebe und die Ambivalenz der Moderne“, u: Niekrenz, Y., Villány, D. (ur.), *Liebes Erklärungen. Intimbeziehungen aus soziologischer Perspektive*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 211–221.
- Kristeva, Julia (1987): *Tales of Love*, New York: Columbia University Press [1985].
- Lachmann, Renate (2015): *Od ljubavi do nostalgije. Ogledi o hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lenz, Karl (1998): „Romantische Liebe – Ende eines Beziehungsideals?“, u: Hahn, K. / Burkart, G. (ur.), *Liebe am Ende des 20. Jahrhunderts. Studien zur Soziologie intimer Beziehungen*. Opladen: LeskeBudrich, 65–84.
- Lewis, Thomas / Amini, Fari / Lannon, Richard (2009): *Opća teorija ljubavi*. Zagreb: Profil [2000].
- Luhmann, Niklas (1982): *Liebe als Passion. Zur Codierung von Intimität*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Marcuse, Herbert (1955): *Eros and civilization: a philosophical inquiry into Freud*. Boston: Beacon Press, 1955.
- Seeber, Stefan (2014): *Liebesdrucheinander: Das Buch der Liebe und Niklas Luhmann*. Oxford German Studies, 43.4: 345–361.
- Sombart, Werner (1902): *Wirtschaft und Mode. Ein Beitrag zur Theorie der modernen Bedarfsgestaltung*. Wiesbaden: Bergmann.
- Tyrell, Hartmann (1987): „Romantische Liebe – Überlegungen zu ihrer *quantitativen Bestimmtheit*“, u: Baecker, H. / Markowitz, D. i J. / Tyrell, H. / Stichweh, R. (ur.), *Theorie als Passion. Niklas Luhmann zum 60. Geburtstag*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 570–623.
- Wailes, Sharon M. (2001): „Passion as a Form of Communication in Gottfried von Strassburg’s *Tristan*“. *Essays in Medieval Studies* 16: 31–42.